

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси, 05.01.2019 й.
2. Абдуллаев А. Солиқ тўловлари ҳисоби ва таҳлилини такомиллаштириш бўйича PhD автореферати. IAS-12 «Income Taxes», БҲХС, «Фойдадан солиқ».
3. Куан Кунву. Анализ и устройство информационный системы. – Пекин: Унверситет Цинхуа, 2006. – 317 стр.
4. Пачоли Л. Трактат о счетах и записях. / Под ред. проф. М.И.Кутера. – М.: Финансы и статистика; – Краснодар: Просвещенне-Юг, 2009.
5. Суан Суоди. Влияние внешних факторов на бухгалтерский учет в КИР. Экономическое и научно-техническое сотрудничество, 2005, 45 стр.
6. Лю Юю. О Принципе контроля матерической страны в законодательстве ЕС о финансовых услугах Вопросы юриспруденции. 2006. – 132 стр.
7. Мишк Г., Мюллер Г., Гернон Х. Учет. Международная перспектива. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 135 стр.
8. Киселева И.В., Кулиш Н.В. Эволюция моделей бухгалтерского учёта. Экономические науки, № 58-2, 11.01.2017.
9. Курбонов З.Н. Солиқ ҳисоби ва аудити. Ўқув қўлланма. – Т., 2012. – 176 б. (21)
10. Волкова О.Н. Управленческий анализ. Учеб. – М.: ТК Велбе, изд-во Проспект, 2007. Ст. 9-304 с.
11. <https://www.lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси қонунлари базаси сайти.
12. <https://www.soliq.uz> – Солиқ қўмитаси сайти.
13. <https://www.imv.uz> – Иқтисодиёт ва молия вазирлиги сайти.

 https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss2/a29

ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ КРЕДИТИ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Расулов Акмал Абдунаимович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
хузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва
муаммолари» илмий-тадқиқот маркази
мустақил изланувчиси

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда таълим кредити тизimini ривожлантириш истиқболлари ўрганиб чиқилган. Халқаро ва илғор тажрибалардан келиб чиқиб, Ўзбекистонда таълим кредит тизimini ривожлантиришнинг бир қанча асосий йўналишлари белгилаб берилди ва мавзу якунида хулоса шакллантирилган.

Калит сўзлар: молиялаштириш, грант, стипендия дастурлари, таълим кредитлари, талаба

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Расулов Акмаль Абдунаимович

Независимый исследователь исследовательского центра
«Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана»
при Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. В статье рассматриваются перспективы развития кредитной системы образования в Узбекистане. На основе международного и передового опыта были определены несколько основных направлений развития кредитной системы образования в Узбекистане и в конце темы сформулирован вывод.

Ключевые слова: финансирование, грант, стипендиальные программы, образовательные кредиты, студент.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION CREDIT SYSTEM IN UZBEKISTAN

Rasulov Akmal Abdunaimovich

Independent researcher of Research center

"Scientific bases and problems of the development of the economy of Uzbekistan" under the Tashkent State University of Economics

Abstract. *The article examines the prospects for the development of the education credit system in Uzbekistan. Based on international and advanced experiences, several main directions of development of the education credit system in Uzbekistan were determined and a conclusion was formed at the end of the topic.*

Keywords: *funding, grant, scholarship programs, education loans, student*

Кириш. Ўзбекистонда сўнги йилларда таълим соҳаси ҳукуматнинг барча бўғинларида таълимни модернизация қилиш ва сифатини оширишга қаратилган саъй-ҳаракатлари билан муҳим ўзгаришларни бошдан кечирмоқда. Ўзбекистонда таълим учта асосий босқичга бўлинган: бошланғич таълим, ўрта таълим ва олий таълим. Ўзбекистонда олий таълим университетлар, институтлар ва академиялар томонидан амалга оширилади. Ўзбекистонда олий таълим юксак кадрланади, чунки у шахсни касбий мартабага тайёрлайди ва мамлакат иқтисодий ривожланишига ҳисса қўшади. Аммо Ўзбекистонда, бошқа кўплаб мамлакатларда бўлгани каби, олий таълимга кириш, кўпинча, талабалар ва уларнинг оилалари учун катта молиявий тўсиқ бўлади. Ушбу муаммони ҳал қилиш ва таълим олишдан тенг фойдаланишни таъминлаш учун таълим кредитлари тизимлари яратилди.

Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштириш муҳим масала бўлиб, у талабаларнинг олий таълим олиш ва мамлакат тараққиётига ҳисса қўшиш қобилиятига беvosита таъсир қилади. Таълим кредити тизимининг эволюцияси, ҳозирги ҳолати ва муаммоларини тушуниш бугунги тадқиқотимиз учун долзарб масалалардан ҳисобланади.

Адабиётлар таҳлили. Жаҳон миқёсида ва Марказий Осиёда таълим кредити тизимларининг тарихий шарҳи турли таълим шароитидаги ушбу тизимларнинг ривожланиши, амалга ошириш муаммолари ва таъсирини очиқ беради. Осиё олий таълим тизимлари тарихан маҳаллий анъаналар ва Ғарб билимларининг интеграциялашуви билан мувозанатлаш муаммосини ҳал қилди. Ушбу мувозанатлаш акти алоҳида Осиё олий таълим тизимларининг дифференциал ривожланишига олиб келди, Сингапур каби давлатлар халқаро майдонда кучли рақобатлашмоқда, бошқалари эса турли даражадаги ресурслар

чекловлари шароитида модернизация қилишга интилоқда. Хитойнинг юксалиши кўп қутбли глобал билим тизимида ўтишнинг намунасидир [1].

Хитой, Япония ва Корея Республикаси каби мамлакатларда йўналтирилган кредит дастурлари ривожланиш воситалари сифатида ишлатилган. Ушбу дастурлар мақсадли молиявий аралашувлар орқали иқтисодий ўсишнинг ўз капитали билан мувозанатлаш, миллий ривожланиш сиёсатида кредит тизимларидан стратегик фойдаланишни кўрсатишга қаратилган [2].

Марказий Осиё мамлакатлари глобаллашув туфайли олий таълим тизимларида асосий ўзгаришларни бошдан кечирди. Бу ўзгаришлар университет тизимларини қайта қуриш, баҳолаш механизмларини кенгайтириш ва таълимнинг амалий йўналишига урғу беришни ўз ичига олади. Бироқ минтақанинг таълим муҳитида ҳамкорлик ва интеграция нуқтаи назаридан муаммолар сақланиб қолмоқда [3].

Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон ва Ўзбекистон каби мамлакатларда олий таълим тизимлари маҳаллий шароитда ривожланиб бормоқда, бунда фойдаланиш имконияти, молиялаштириш, рақамлаштириш ва аккредитация каби масалаларга катта эътибор қаратилмоқда. Бу тизимлар ўзига хос тарзда ўзгариб, уларнинг сиёсий ва ижтимоий ривожланиш контекстларини акс эттиради [4]. Адабиётларда таълим кредити тизимларининг кўп қиррали хусусияти, уларнинг олий таълимга таъсири ҳамда Осиё ва Марказий Осиёнинг турли шароитларида мавжуд бўлган ўзига хос муаммолар ва имкониятлар ёритилган. Ушбу тизимлар маҳаллий динамика ва глобал тенденциялар таъсирида таълим муҳити эволюциясида ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Таҳлил ва нтаижалар. Ўзбекистонда таълим кредити тизимининг эволюцияси

мамлакатнинг олий таълим йўлидаги молиявий тўсиқларни бартараф этиш ва барча талабалар учун тенг ҳуқуқли фойдаланиш имкониятини таъминлашга қаратилган ҳаракатларини акс эттиради. Ўзбекистон мустақилликнинг дастлабки йилларида иқтисодий ўтиш ва ресурсларнинг чекланганлиги сабабли олий таълимни молиялаштиришда жиддий муаммоларга дуч келди.

Талабаларни молиявий қўллаб-қувватлаш бўйича дастлабки саъй-ҳаракатлар, биринчи навбатда, давлат томонидан молиялаштириладиган стипендиялар ва грантлар орқали, талабаларнинг илмий ютуқлари ва ижтимоий-иқтисодий ҳолатига қараб йўналтирилди.

Ўзбекистонда таълим кредитларининг расмий жорий этилиши Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида белгиланган вазифаларни амалда ошириш, ёшларнинг таълим олиши учун янада кенг имкониятлар яратиш, олий маълумот олаётган фуқароларни ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 26 июлдаги “Олий ўқув юртларида тўлов-контракт асосида ўқиш учун таълим кредитлари бериш тўғрисида” 318-сонли қарори билан амалга оширилган.

Ҳукумат олий таълимга ўсиб бораётган талабни қондириш ва оилаларнинг молиявий юкини енгиллаштириш учун молиявий ёрдамнинг анъанавий шакллари кредитлар билан тўлдириш зарурлигини тан олди. Ўтган йиллар давомида таълим кредити тизими аҳолининг кенг қатламини, жумладан, қишлоқ жойлардан келган талабалар ва кам таъминланган жамоаларни қамраб олиш учун кенгайтирилди. Ҳукуматнинг ташаббуслари ва молия институтлари билан ҳамкорликлари паст фоиз ставкалари ва мослашувчан тўлов имкониятлари каби қулай шарт-шароитларни таклиф қилиш орқали таълим кредитлари имкониятларини оширишда ҳал қилувчи роль ўйнади.

Таълимни барқарор молиялаштириш механизмлари муҳимлигини тан олган сиёсатчилар таълим кредити тизимини мустақамлаш бўйича ислохотларни амалга оширдилар. Ушбу ислохотлар меъёрий-ҳуқуқий базани яратиш, кредитларни бошқариш тизимини такомиллаштириш ва таълим кредитларини самарали бошқаришни таъминлаш учун институционал ёрдам кўрсатишни ўз ичига олди. Таълим кредитларининг жорий этилиши олий таълимдаги иштирок кўрсаткичлари ва талабаларни қамраб олишига ижобий таъсир кўрсатиб, мамлакатнинг инсон капиталини

ривожлантиришга ҳисса қўшди. Бироқ чекланган хабардорлик, маъмурий самарадорлик ва етарли маблағ йўқлиги каби муаммолар таълим кредити тизимининг тўлиқ салоҳиятини ишга тушириш самарадорлигига тўсқинлик қилди.

Таълим кредитларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш борасида сезиларли ютуқларга эришилган бўлса-да, тизим барқарорлиги ва самарадорлигини таъминлашда муаммолар сақланиб қолмоқда. Олдинга силжиш, таълимни молиялаштиришга инвестицияларни давом эттириш, сиёсат ислохотлари ва институционал қўллаб-қувватлаш Ўзбекистондаги барча талабалар учун олий таълим олиш имконияти ва арзонлигини ошириш учун муҳим аҳамиятга эга бўлади.

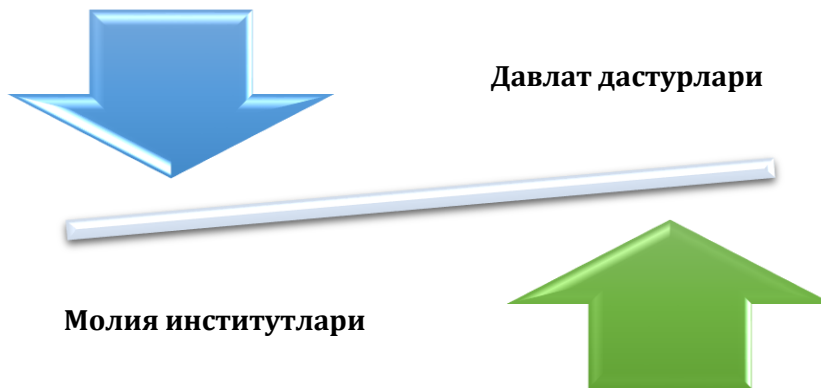
Ҳозирги кунда таълим кредити Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 18 августдаги “Олий, ўрта махсус ва профессионал таълим ташкилотларида тўлов-контракт асосида ўқиш учун таълим кредитлари ажратишни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 527-сонли қарори билан тартибга солиб келинмоқда.

Унга қўшимча равишда таълим ташкилотларида таҳсил олиш истагидаги хотин-қизлар учун янада қулай шарт-шароитлар яратиш, уларнинг илмий салоҳияти ва малакасини тизимли ошириб боришни қўллаб-қувватлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 мартдаги “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-87-сонли Фармонига мувофиқ, “2022/2023 ўқув йилидан бошлаб республикадаги барча хусусий, хорижий ва давлат олий, ўрта махсус ва профессионал таълим ташкилотларида кундузги, сиртқи ва кечки таълим шаклида хотин-қизларнинг тўлов-контракт асосида таҳсил олиши учун имтиёзли шартларда таълим кредитларини молиялаштириш мақсадида тижорат банкларида Давлат бюджетидан маблағ ажратишнинг янги тизими жорий этилган” ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 18 июлдаги “Олий, ўрта махсус ва профессионал таълим ташкилотларида хотин-қизларнинг таълим олишларини қўллаб-қувватлашга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-323-сонли қарори билан амалга ошириб келинмоқда.

Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштиришнинг ҳозирги ҳолати олий таълим олиш имкониятларини кенгайтиришга қаратилган ҳукумат ташаббуслари ва хусусий

секторнинг аралашувини акс эттиради. Нархлар арзонлиги ва фойдаланиш имкониятини оширишда муваффақиятга эришилган бўлсада, таълим кредити дастурлари самарадорлиги ва имкониятларини оптималлаштиришда

муаммолар сақланиб қолмоқда. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш ва мавжуд саъй-ҳаракатларга асосланиб, Ўзбекистон таълимдан тенг фойдаланишни таъминлаш ва инсон капиталини ривожлантиришга кўмаклашиш мақсадларини янада олға силжитиши мумкин.

1-расм. Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштириш манбалари
Манба: муаллиф томонидан шакллантирилган.

1-расмда келтирилганидек, Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштириш манбалари Ўзбекистон ҳукумати таълим кредитлари учун Ўзбекистон Республикаси Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги ҳамда Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги томонидан бошқариладиган турли дастурлар орқали маблағ ажратилса, молия институтлари сифатида тижорат банклари ва бошқа молия институтлари олий таълим учун кўшимча молиялаштириш манбаларини таъминлаб, талабалар эҳтиёжларига мослаштирилган таълим кредити маҳсулотларини таклиф этади.

Таълим кредитлари аккредитациядан ўтган таълим муассасаларида, жумладан, университетлар, институтлар ва касб-хунар мактабларида ўқиётган талабалар учун мавжуд. Мувофиқлик мезонлари, одатда, академик натижалар, молиявий эҳтиёж ва фуқаролик мақомини ўз ичига олади, гарчи махсус талаблар кредитор ва дастурга қараб фарқ қилиши мумкин.

Ўзбекистонда таълим кредитлари, кўпинча, рақобатбардош фоиз ставкаларига эга бўлиб, олий маълумотни талабалар ва уларнинг оилалари учун янада қулайроқ қилади. Ҳукумат имтиёзли талабаларга фоиз тўловларини субсидиялаши ёки фоизсиз кредитлар тақдим этиши мумкин, бу эса тўлов қобилятини янада оширади ва қарз олишнинг молиявий юкини камайтиради.

Ўзбекистонда таълим кредитлари, биринчи навбатда, ўқиш тўловлари тўлов-

контракт харажатларини қоплаш учун ишлатилади. Тўлов шартлари фарқ қилади, лекин, одатда, тўлов мажбуриятлари бошланишидан олдин ўқишни тугатгандан кейин имтиёзли даврни ўз ичига олади. Талабалар кредитларни маълум муддат давомида бўлиб-бўлиб тўлашлари мумкин, бунда индивидуал шароитларни ҳисобга олган ҳолда тўлашнинг мослашувчан вариантлари мавжуд.

Ўзбекистонда таълим кредити тизимини яратиш ва кенгайтиришга қаратилган саъй-ҳаракатларга қарамай, бир қатор муаммолар сақланиб қолмоқда. Таълим кредитларини молиялаштиришдаги кўп қиррали муаммоларни ҳал қилиш давлат органлари, молия институтлари, таълим муассасалари ва фуқаролик жамияти ташкилотлари ўртасидаги ҳамкорликни талаб қилади.

Бошқа мамлакатларнинг илғор тажрибалари ва амалий тадқиқотларини ўрганиш Ўзбекистонда таълим кредити тизимини ривожлантириш ва такомиллаштириш ҳақида қимматли ахборотни беради.

Австралия ва Бирлашган Қироллик каби мамлакатларда тўлаш мажбуриятлари қарз олувчиларнинг даромадлари даражаси билан боғлиқ бўлган даромадли шартли кредит схемаларини амалга оширдилар. Даромадли шартли кредитлар мослашувчан тўлов шартларини таклиф қилади ва молиявий қийинчиликларни бошдан кечираётган қарз олувчиларни ҳимоя қилади, бу эса кредит тўловларининг арзон ва адолатли бўлишини таъминлайди.

Ўзбекистонда таълим кредити тизимини яратиш ва кенгайтиришдаги муаммолар

МУАММО	МАЗМУНИ
Чекланган хабардорлик	Кўпгина бўлажак талабалар ва уларнинг оилалари мавжуд таълим кредити дастурлари ва уларнинг мувофиқлик мезонлари ҳақида хабардор эмаслар. Кредит олиш тартиби, тўлов шартлари ва қўллаб-қувватлаш хизматлари ҳақидаги маълумотларнинг етарли даражада тарқатилмагани таълимни молиялаштириш имкониятларидан фойдаланишга тўсқинлик қилмоқда
Маъмурий тўсиқлар ва бюрократик жараёнлар	Оғир маъмурий тартиб-қоидалар ва бюрократик қоғозбозлик кредитни қайта ишлаш ва тўлашда кечикишларга олиб келади. Мураккаб ҳужжатлар талаблари ва қатъий мувофиқлик мезонлари талабларга жавоб берадиган талабаларни кредит олиш учун ариза беришдан тўхташиб қўйиши мумкин
Кириш ва қамровдаги номутаносибликлар	Таълим кредитлари дастурлари Ўзбекистоннинг барча ҳудудларига бирдек етиб бормаслиги мумкин, бу эса қишлоқ ва кам таъминланган ҳудудлардаги талабаларнинг молиялаштиришдан фойдаланишда номутаносибликка олиб келади. Муайян таълим йўналишлари ёки таълим даражалари учун кредитларнинг чекланганлиги ноанъанавий ёки ихтисослаштирилган фанларни ўрганаётган талабалар учун имкониятларни чеклаши мумкин
Арзонлик ва қарз юки	Таълим кредитлари олий таълимни молиявий қўллаб-қувватласа-да, ўқишни тугатгандан сўнг тўлов юки катта бўлиши мумкин, айниқса кам таъминланган талабалар учун. Юқори фоиз ставкалари ёки тўлашнинг ноқулай шартлари қарз юкини кучайтириши мумкин, бу эса қарз олувчилар учун узоқ муддатли молиявий қийинчиликларга олиб келади
Таълим сифати ва инвестиция даромади	Таълим дастурларининг сифати ва долзарблиги ҳақидаги хавотирлар таълим кредитларининг қабул қилинган қийматига таъсир қилади. Талабалар, агар улар иш билан таъминланиш истиқболлари ва даромад ўсиши нуқтаи назаридан инвестицияларнинг потенциал даромадлиги ҳақида ноаниқ бўлса, таълим учун қарз олишдан иккиланишлари мумкин
Иқтисодий ва сиёсий омиллар	Инфляция, валюта курсининг ўзгариши ва ишсизлик даражаси каби ижтимоий-иқтисодий омиллар талабаларнинг кредитларни тўлаш қобилиятига ва таълим кредитлари дастурларининг молиявий барқарорлигига таъсир қилиши мумкин. Сиёсий беқарорлик ёки ҳукумат устуворликларининг ўзгариши молиялаштиришни тақсимлаш ва сиёсатнинг узлуксизлигини бузиши мумкин, бу эса таълимни молиялаштириш манзарасида ноаниқликни келтириб чиқариши мумкин
Ташқи таъсирлар ва глобал тенденциялар	Глобал иқтисодий тенденциялар, технологик тараққиёт ва олий таълим парадигмаларининг ўзгариши таълим кредитларига бўлган талабга ва мавжуд молиялаштириш моделларининг ҳаётийлигига таъсир қилади. Даромадларни тақсимлаш келишувлари каби муқобил молиялаштириш механизмларининг пайдо бўлиши таълимни молиялаштириш секторида янги мулоҳазалар ва рақобатни келтириб чиқаради

Манба: муаллиф томонидан шакллантирилган.

Давлат идоралари, молия институтлари ва хусусий сектор манфаатдор томонлари ўртасидаги ҳамкорликдаги ташаббуслар таълимни молиялаштириш имкониятларини кенгайтиришда самарали бўлди. Мисол учун, Чилида “Таълим бўйича бирдамлик жамғармаси” кам таъминланган талабалар учун таълим кредити дастурларини қўллаб-қувватлаш учун хусусий компанияларнинг бадаллари билан давлат маблағларини бирлаштиради.

Мақсадли стипендиялар ва грант дастурлари муайян талабалар популярлигига молиявий ёрдам кўрсатиш орқали таълим кредити тизимини тўлдириши мумкин. Қўшма Штатлардаги “Pell Grant” дастури ва Бирлашган

Қиролликдаги “Синовдан ўтган стипендиялар” схемаси кам таъминланган талабалар учун олий таълимга киришни қўллаб-қувватловчи эҳтиёжга асосланган молиявий ёрдам ташаббусларига мисолдир.

Қарздан кечиш ва қарзни енгиллаштириш дастурлари таълим кредитларини қисман ёки тўлиқ кечишни таклиф қилиш орқали битирувчиларни давлат хизматида ёки кам таъминланган соҳаларда мартаба орттиришга рағбатлантиради. Швеция ва Норвегия каби давлатлар ўқитувчилик ёки соғлиқни сақлаш каби белгиланган касбларда ишлаётган битирувчилар учун маълум муддатга қарзни енгиллаштиради.

Таълим кредити тизимларининг ривожланиши турли мамлакатларда турлича бўлиб, уларнинг ҳар бири ўзига хос шароитларга мослаштирилган ўзига хос муаммолар ва ечимларга дуч келади. Уларнинг айримларини кўриб чиқсак. Хусусан, Ҳиндистон ва Россияда олиб борилган тадқиқотлар олий таълимни молиялаштиришда таълим кредитларининг муҳим ролини ва турли келиб чиқиши, жумладан, қишлоқ жойларда ва кам таъминланган оилалардаги талабаларни самарали қўллаб-қувватловчи тизимлар зарурлигини таъкидлайди. Ушбу тадқиқотлар банк тизими томонидан молиявий қўллаб-қувватлаш орқали таълимни янада қулайроқ қилиш муҳимлигини ва ижтимоий-иқтисодий вазиятни яхшилашдаги қийинчиликларга қарамай, талабаларни ижтимоий ва психологик жиҳатдан кучайтириш учун кредитлар имкониятларини таъкидлайди [6,7].

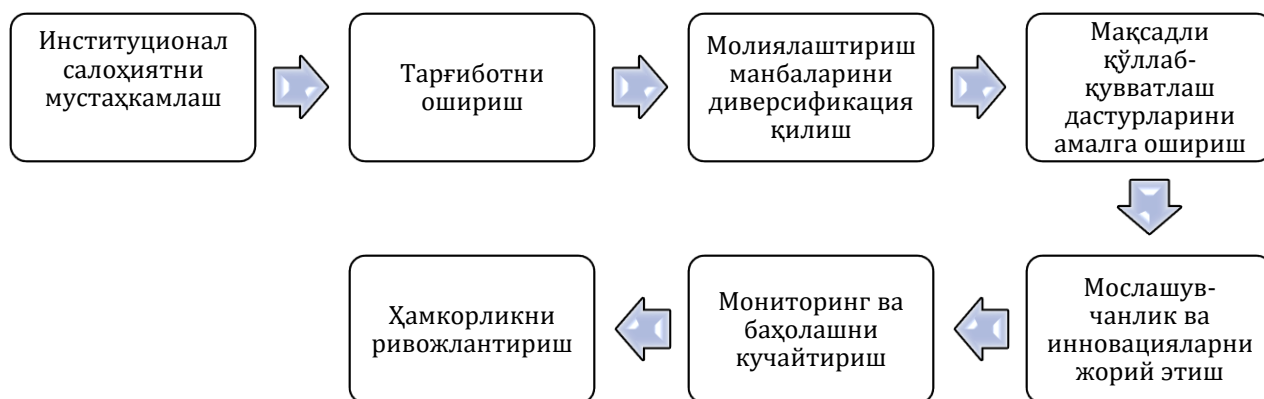
Хитой ва бошқа ривожланаётган мамлакатларда олиб борилган тадқиқотлар таълим кредитлари тизимидаги муаммоларни ҳал қилиш учун тизимли ислоҳотлар ва инновацион ечимлар зарурлигини муҳокама қилади. Бунга харажатларни қоплаш воситаси сифатида кредитлар самарадорлигини ошириш ва олий таълимни хусусий молиялаштиришни ошириш сиёсатини ишлаб чиқиш киради [8].

Тенглик ва фойдаланиш имконияти ўртасидаги мувозанат муаммоси таълим кредитлари тизимини ривожлантиришда марказий ўринни эгаллайди. Тадқиқотлар нафақат молиявий имкониятларни таъминлайдиган, балки барча талабалар учун адолатли имкониятларни таъминлайдиган кредит дастурларини яратиш зарурлигини кўрсатади, шу жумладан, кредитларни муҳтожлар учун грантга айлантириш стратегиялари [9].

Анъанавий таълим кредитлари чекловларини ҳал қилиш учун “Кредит + суғурта” каби инновацион моделлар ўрганилмоқда. Ушбу моделлар миллий талабалар кредити тизимларида самарадорлик, қамров ва бозорга асосланган ишлаш механизмларини яхшилашга қаратилган ва шу билан таълимни молиялаштиришнинг умумий самарадорлигини оширади [10].

Хулоса қилиб айтганда, таълим кредити тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари кредит дастурларини амалга ошириш ва самарадорлигини ошириш, такомиллаштириш бўйича тизимли ислоҳотларни амалга ошириш, тенглик ва қулайлик масалаларини ҳал этиш, молиялаштиришнинг инновацион моделларини ўрганишга қаратилган. Бу йўналишлар олий таълимни янада қулайроқ ва арзонроқ қилиш, пировардида турли мамлакатларда талабалар имкониятларини кенгайтириш ва инсон капиталини ривожлантиришга ҳисса қўшишга қаратилган.

Юқорида кўриб чиқилган илғор тажрибалар ва амалий тадқиқотлар асосида Ўзбекистон учун ўзига хос эҳтиёжларига мослаштирилган стратегияларни ишлаб чиқиш мумкин. Мавжуд муаммолар, илғор тажрибалар ва амалий мисоллар таҳлиliga асосланиб, Ўзбекистонда таълим кредити тизимини ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини белгилаш мумкин. Бу йўналишлар олий таълим олиш имкониятларини кенгайтириш ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишга кўмаклашишга қаратилган сиёсий ислоҳотлар, институционал такомиллаштириш ва инновацион ёндашувларни ўз ичига олади. Ўзбекистонда таълим кредити тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишларини 2-расмда келтириб ўтганмиз.

2-расм. Ўзбекистонда таълим кредити тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари

Манба: муаллиф томонидан шакллантирилган.

Юқоридаги расми кўриб чиқадиган бўлсак, уларнинг аҳамиятини кенгроқ англашимиз мумкин. Бизнингча, Ўзбекистонда таълим кредити тизимини ривожлантиришда кўрсатиб ўтилган асосий йўналишлар асосида фаолиятнинг йўлга қўйилиши тўғри. Институционал салоҳиятни мустақамлаш учун таълимни молиялаштиришга масъул бўлган давлат органларининг кредит дастурларини самарали ва шаффоф бошқариш учун салоҳиятини ошириш, мижозларга хизмат кўрсатиш ва молиявий маслаҳатлар билан шуғулланадиган ходимларни ўқитиш ва малакасини ошириш лозим бўлади.

Тарғиботни ошириш эса талабалар, оналар ва ўқитувчилар ўртасида таълим кредити дастурлари, мувофиқлик мезонлари ва ариза бериш тартиб-қоидаларини тушунишга ёрдам беришда муҳим аҳамият касб этади. Жамият ташкилотлари ва маҳаллий ҳокимият органлари билан ҳамкорлик қилиш орқали жамоалар, қишлоқ жойлар ва кам таъминланган оилалар билан боғланиш бўйича тушунтириш ишларини кенгайтириш лозим.

Халқаро ташкилотлар, хайрия жамғармалари ва хусусий сектор субъектлари билан ҳамкорлик қилиш орқали таълим кредитларини молиялаштириш манбаларини диверсификация қилиш имкониятларини ўрганиш керак. Таълимни молиялаштиришга ресурсларни сафарбар қилиш учун ижтимоий таъсир облигациялари ёки таълим инвестиция фондлари каби инновацион молиялаштириш механизмларини ишлаб чиқиш лозим бўлади.

Кам таъминланган талабалар, жумладан, кам таъминланган, қишлоқ жойлар ва озчилик гуруҳлари талабаларининг ўзига хос эҳтиёжларини қондириш учун стипендиялар ва грантларни ўз ичига олган мақсадли қўллаб-қувватлаш дастурларини ишлаб чиқиш, инсон капиталини ривожлантириш ва иқтисодий ўсишга таъсирини максимал даражада ошириш учун қўллаб-қувватлаш дастурларини миллий ривожланиш устуворликлари ва меҳнат бозори талабларига мувофиқлаштириш лозим.

Кредитни тўлаш бўйича мажбуриятларнинг қарз олувчилар учун мақбул ва адолатли бўлишини таъминлаш учун даромадни шартли кредитлар ёки даромадларни тақсимлаш тўғрисидаги шартномалар каби тўлашнинг мослашувчан вариантларини жорий этиш, кредитга ариза бериш жараёнларини соддалаштириш, маълумотлар бошқарувини яхшилаш ва қарз олувчилар ва кредиторлар учун фойдаланувчи тажрибасини яхшилаш учун

технологик инновациялардан фойдаланиш зарур.

Таълим кредити дастурлари самарадорлиги ва таъсирини баҳолаш учун мустақам мониторинг ва баҳолаш механизмларини яратиш, далилларга асосланган қарорлар қабул қилиш ва сиёсатни шакллантириш учун кредит олиш, тўлов ставкалари, ўқув натижалари ва бандлик траекторияси бўйича маълумотларни тўплаш тизимини жорий этиш зарур.

Ресурслар, тажриба ва тармоқлардан фойдаланиш учун давлат идоралари, молия институтлари, таълим муассасалари, фуқаролик жамияти ташкилотлари ва хусусий сектор ўртасида ҳамкорликни ривожлантириш, таълимни молиялаштириш бўйича халқаро тажриба ва илғор тажрибаларни ўрганишга кўмаклашиш учун мулоқот ва билим алмашиш учун платформаларни яратиш керак бўлади.

Хулоса ва таклифлар. Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштириш олий таълим олишнинг тенг ҳуқуқлилигини таъминлаш ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишни рағбатлантириш учун муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистонда талабаларнинг олий таълим олишларини қўллаб-қувватлаш мақсадида таълим кредити дастурларини йўлга қўйиш борасида сезиларли ютуқларга эришилди. Бироқ бир қанча муаммолар, жумладан, чекланган хабардорлик, маъмурий тўсиқлар, киришдаги номутаносиблик, арзон нархлардаги муаммолар ва сифатни таъминлаш зарурати сақланиб қолмоқда. Бу муаммолар таълимни молиялаштириш механизмларини доимий такомиллаштириш ва инновациялар муҳимлигини таъкидлайди.

Халқаро ва илғор тажрибалардан келиб чиқиб, Ўзбекистонда таълим кредит тизимини ривожлантиришнинг бир қанча асосий йўналишлари белгилаб берилди. Институционал салоҳиятни кучайтириш, тарғиботни кучайтириш, молиялаштириш манбаларини диверсификация қилиш, мақсадли қўллаб-қувватлаш дастурларини амалга ошириш, мослашувчанлик ва инновацияларни жорий этиш, мониторинг ва баҳолашни кучайтириш, ҳамкорликни рағбатлантириш таълим кредитлари олиш имконияти, арзонлиги ва самарадорлигини оширишнинг муҳим стратегиясидир.

Бу йўналишларни самарали амалга ошириш учун давлат органлари, молия институтлари, таълим соҳасидаги манфаатдор томонлар ва фуқаролик жамияти ташкилотларининг ўзаро биргаликдаги ҳаракатлари зарур

бўлади. Таълимни молиялаштиришга сармояларни устувор йўналтириш, сиёсатни миллий ривожланиш мақсадларига мувофиқлаштириш, ҳамкорлик ва инновациялардан фойдаланиш орқали Ўзбекистон шахсларнинг имкониятларини кенгайтирувчи, инсон капиталини оширадиган ҳамда мамлакат фаровонлиги ва барқарорлигига ҳисса қўшадиган инклюзив ва барқарор таълим кредит тизимини яратиши мумкин.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Ўзбекистонда таълим кредит тизимини ривожлантириш умумий масъулият ва миллат келажагининг тамал тошидир. Олий таълим олиш имкониятларини кенгайтириш ва барча учун узлуксиз таълим имкониятларини рағбатлантиришдек умумий мақсад сари биргаликда ҳаракат қилиш орқали Ўзбекистон ўз инсон капиталининг тўлиқ имкониятларини очиб, келажак авлодлар учун фаровон ва инклюзив жамият қуриши мумкин.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Welch, A. (2019). *Higher Education in Asia. The [Oxford] Handbook of the History of Education.* <https://doi.org/10.1093/OXFORDHB/9780199340033.013.17>.
 2. Vittas, D., & Cho, Y. (1995). *Credit Policies: Lessons from East Asia.* <https://doi.org/10.1596/1813-9450-1458>.
 3. Kovalenko, K., & Anichkin, E. (2019). *Modern problems of education in Central Asia. Estação Científica (UNIFAP).* <https://doi.org/10.18468/ESTCIEN.2018V8N2.P93-102>.
 4. Nadirova, G. (2022). *Current trends in central asian higher education systems. Eurasian Research Journal.* <https://doi.org/10.53277/2519-2442-2022.2-02>.
 5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 мартдаги “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-87-сонли Фармони.
 6. Priyadharshini, S., & Padmaja, M. (2019). *Effectiveness of education loan in empowering rural area students with special reference to kanchipuram and thiruvallur districts.. Journal of emerging technologies and innovative research.*
 7. Pogosyan, G. (2022). *Development of educational loan programs. 202202.* <https://doi.org/10.14451/2.164.58>.
 8. Ping, L. (2001). *On the Development in China's Educational Loan. Journal of Foshan University.*
 9. Rani, P. (2014). *Education Loans and Financing Higher Education in India. Higher Education for the Future, 1, 183-210.* <https://doi.org/10.1177/2347631114539891>.
- Bi, H. (2014). “Loan + Insurance” Model: A Market-based Approach to National Student Loans. *Insurance Studies.*

ЖИНОЙ ФАОЛИЯТДАН ОЛИНГАН ДАРОМАДЛАРНИ ЛЕГАЛЛАШТИРИШ, ТЕРРОРИЗМНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ ВА ОММАВИЙ ҚИРҒИН ҚУРОЛИНИ ТАРҚАТИШНИ МОЛИЯЛАШТИРИШГА ҚАРШИ КУРАШ СОҲАСИДАГИ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАР ҲАМДА УЛАРНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИ БАРҚАРОР ВА ИНКЛЮЗИВ РИВОЖЛАНТИРИШГА ТАЪСИРИ

https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss2/a30

Хатамов Азизжон Абдумажитович
Тошкент шаҳридаги халқаро вестминистер
университети мустақил тадқиқотчиси
Суюнов Алишер Холмурод ўғли
Тошкент шаҳридаги халқаро вестминистер
университети мустақил тадқиқотчиси

Аннотация. Ушбу тадқиқот жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга (ЖФОДЛ/ТМ/ОҚҚТМ) қарши кураш соҳасидаги долзарб муаммолар нуқтаи назаридан Ўзбекистон – 2030 стратегиясига эришишни жадаллаштиришнинг 2 хил йўлини тадқиқ этади, бунда корреспондент банклар фаолиятидаги мавжуд узилишларга эътибор қаратилади. Тадқиқотда, шунингдек, ФАТФга аъзолик масаласи иллюстратив равишда мисол келтирилади, ҳамда глобал молиявий барқарорликка таҳдид сифатида “краудфандинг”, “виртуал активлар” ва “букмекерлик компаниялари” каби тушунчалар кўриб чиқилади.

Калит сўзлар: жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш ва терроризмни молиялаштиришга (ЖФОДЛ/ТМ) қарши кураш, ФАТФ, ЖФОДЛ/ТМ га қарши кураш тизимининг самарадорлиги, ФАТФ баёноتلари, ФАТФ глобал тармоғи, молиявий мониторинг, рақамли молия